

УДК 811.161.2'37

*Людмила Матусевич,
викладач кафедри українознавства
Вінницького національного медичного
університету ім. М.І. Пирогова
(м. Вінниця, Україна)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ КООПЕРАЦІЇ ТА ВВІЧЛИВОСТІ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ ДОЗВОЛУ

У статті проаналізовано особливості реалізації принципів кооперації та ввічливості в комунікативній ситуації дозволу на матеріалі української мови. Досліджено вплив принципів спілкування на мовленнєву поведінку суб'єкта й адресата дозволу, а також на ефективність їхньої комунікативної взаємодії. Установлено, що важливими умовами успішності комунікативної ситуації дозволу є прагнення її учасників до комунікативної співпраці та дотримання ними правил мовленнєвого етикету. Керуючись принципами кооперації та ввічливості в комунікативній ситуації дозволу, мовці значно збільшують шанси на ефективну співпрацю і досягнення мети спілкування.

Ключові слова: *принцип кооперації, принцип ввічливості, комунікативна ситуація, запит дозволу, дозвіл.*

В статье проанализированы особенности реализации принципов кооперации и вежливости в коммуникативной ситуации разрешения на материале украинского языка. Исследовано влияние принципов общения на речевое поведение субъекта и адресата разрешения, а также на эффективность их коммуникативного взаимодействия. Установлено,

что важными условиями успешности коммуникативной ситуации разрешения являются стремление её участников к коммуникативному сотрудничеству и соблюдение правил речевого этикета. Руководствуясь принципами кооперации и вежливости в коммуникативной ситуации разрешения, говорящие значительно увеличивают шансы на эффективное сотрудничество и достижение цели общения.

Ключевые слова: принцип кооперации, принцип вежливости, коммуникативная ситуация, запрос разрешения, разрешение.

The article deals with the peculiarities of the cooperation and the principles of politeness in the communicative situation of permission based on the Ukrainian language. The influence of the principles of communication on the speech behavior of the subject and the addressee of permission is examined, as well as the effectiveness of their communicative interaction.

The principles of cooperation and politeness as the components of the successful communication are represented in the communicative situation of permission. For its successful implementation it is required that for the acquiring of permission the communicant has to contact the other communicant who is granted with the right to give such permission. Under the certain communicative circumstances the speakers express their messages, namely the request for permission and the positive response – permission. In the request for permission the speakers intuitively or deliberately follow the maximum of quantity, quality, relation and manner, implementing the principle of cooperation for the achievement of the effective communication and the implementation of their intentions. The speaker's expression of permission indicates the effective cooperation between the communicants and is a sign of the cooperative communication as well as the request for permission provides maximum implementation of the cooperation principle. In some cases, the granting for permission may occur with the breach of the certain postulates and of this principle, but the speakers achieve the communicative cooperation, since they have the same understanding of the communicative purpose of each other and the distribution of communicative roles. If the communicant breaks the principle of cooperation in general, the opposition (on the request for permission the speaker receives a negative response – a ban on the implementation of his intentions) is occurred and the cooperative communication may transform into the conflict one.

The basis of the principle of politeness provides the respect for the personality of an interlocutor, taking into account his interests, desires and thoughts, the harmonization of relationships and the prevention of the conflict situations. Politeness is one of the conditions of a success of the communicative situation, a strategy to which the speaker manages to reach the communicative intention – getting the permission for the certain actions. The more polite interlocutor asks for permission, the more chances he has to get it.

While expressing the request for permission the communicants show the commitment to communicative cooperation, the polite expression of their

intentions, which is the determining factor for the successful implementation of their intentions.

Key words: *cooperative principle, the principle of politeness, communicative situation, request for permission, permission.*

Сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на вивчення різних аспектів міжособистісного спілкування, аналіз функціонально прагматичних, комунікативних та лінгвокультурних особливостей окремих комунікативних ситуацій. Основою комунікативного кодексу є найважливіші принципи регулювання міжособистісного вербального спілкування – принципи кооперації та ввічливості. У зв'язку з цим актуальним є дослідження впливу принципів спілкування на мовленнєву поведінку учасників інтеракції, а також на ефективність їхньої комунікативної взаємодії й успішність комунікативної ситуації.

У сучасній лінгвістиці існують окремі наукові розвідки, присвячені дослідженню структурних, функціональних, когнітивно-прагматичних характеристик комунікативних ситуацій виправдання (І. Корольов), поради (О. Наумук), вибачення (О. Шум'яцька), флірту (О. Тарнавська) та інших ситуацій на матеріалі різних мов. У роботах багатьох науковців розглянуто категорію кооперативності (Г. Грайс, К. Бах, Л. Хорн, Д. Кононова, І. Корольов та ін.) та ввічливості (Дж. Ліч, П. Браун, С. Левінсон, Й. Стернін, Ю. Малая та ін.), де описано умови успішної комунікації: прагнення учасників спілкування до кооперації, гармонізації взаєностосунків, повага до особистості комунікативного партнера, врахування його потреб та інтересів, ввічливе висловлення думок і намірів та ін.

З огляду на зростання ролі міжособистісного спілкування у всіх сферах життя людини, необхідним є подальший аналіз мовленнєвої поведінки мовних особистостей, зокрема в комунікативній ситуації дозволу. Процес взаємодії комунікантів та їхню поведінку регулюють певні принципи, правила і конвенції спілкування. Тому предметом нашого дослідження є особливості реалізації принципів кооперації та ввічливості у комунікативній ситуації дозволу.

Наша розвідка має на меті з'ясувати вплив принципів спілкування на досягнення запланованої мети в комунікативній ситуації дозволу.

Реалізація мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань: охарактеризувати принципи кооперації та ввічливості, з'ясувати залежність між дотриманням / порушенням мовцями принципів спілкування та успішністю комунікативної ситуації дозволу.

Спілкування – це інструмент інтеграції людей, чинник розвитку сучасної цивілізації. У сучасному світі комунікація зазнає значних змін, проте базується на певних закономірностях, тенденціях та правилах. Комунікативні закони реалізуються і повторюються незалежно від конкретної ситуації чи конкретних умов спілкування.

Рекомендації щодо ефективного спілкування називаються правилами спілкування. Такі правила складаються в суспільстві й відображають традиції комунікації певного народу. Правила спілкування описані у багатьох працях з лінгвістики, мовленнєвого етикету і культури (Я. Радевич-Винницький, С. Богдан, Н. Формановська, Г. Почепцов та ін.). Разом із загальними правилами ведення розмови існують конкретніші правила організації діалогу, що визначають умови для мовлення, правила приймання повідомлення, стосунки співрозмовників, порядок ведення діалогу та ін.

Комунікативні правила тісно пов'язані з етикою мовленнєвого спілкування, що виявляється у доброзичливому ставленні до співрозмовника, демонстрації правильної мовленнєвої поведінки, рівні культури комунікантів. «Доброзичливе ставлення до людей, зацікавлене й щире переживання їхніх бід і радощів потребують відповідного вираження у мовній і позамовній формі. Органічне поєднання добра й краси в комунікативній взаємодії становить те, що називають мистецтвом спілкування» [5, с. 4].

З огляду на інтенції мовця виокремлюють кілька видів конвенцій (правил спілкування, прив'язаних до умов певної культури): конвенція вираження здатності, конвенція висловлювання бажання, конвенція дозволу, конвенція висловлювання наміру [1, с. 133–134]. Сутність конвенції дозволу зводиться до такого правила: «коли хтось просить дозволу на певну дію, то слід очікувати, що він цю дію виконає, якщо отримає на це дозвіл» [1, с. 134].

Одним з основних складників процесу спілкування є комунікативна ситуація. Услід за Н. Формановською, під комунікативною ситуацією розуміємо складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, які представлені в мовленнєвому відтворенні – висловленні, дискурсі. Цей комплекс, з одного боку, породжує мовлення, а з іншого – відображається в мовленні у своїх суттєвих компонентах [6, с. 42]. Для успішної реалізації комунікативної ситуації дозволу необхідно, щоб комунікант з метою отримання дозволу вступив у контакт з іншим комунікантом, який наділений правом надати цей дозвіл. За певних обставин спілкування мовці висловлюють свої повідомлення, а саме: запит дозволу та позитивну відповідь – дозвіл. Напр.: *[Вічний]: – Можна? [Оленка]: – Заходьте (О. Коломієць); – Дозвольте, я продовжу, – звернувся до решти присутніх радник-представник. – Продовжуйте, офіцере, ми слухаємо, – замість решти відізався Марков (В. Єшкілев).*

Принципи, правила і конвенції спілкування, які регулюють процес взаємодії комунікантів, об'єднані у комунікативний кодекс. Представники англо-американської лінгвістичної школи (Г. Грайс, Г. Лакофф, Дж. Ліч, П. Браун, С. Левінсон та ін.) описали основні положення комунікативного кодексу. Загальноприйнятими вважають принцип кооперації Г. Грайса та принцип ввічливості Дж. Ліча. Принцип кооперації звучить так: «Твій комунікативний внесок на цьому кроці діалогу повинен бути таким,

якого вимагає спільно прийнята мета (напрямок) цього діалогу» [2, с. 221]. Отже, мовці мають діяти відповідно до визначеної мети комунікації, яка виявляється на початку або в процесі спілкування, а умовою успішної комунікації є прагнення її учасників до кооперації.

Принцип кооперації, або ж принцип комунікативного співробітництва, реалізується в максимах спілкування, дотримання яких у цілому відповідає виконанню цього принципу. Г. Грайс виокремлює чотири максими: кількості (Quantity), якості (Quality), відношення (Relation) та способу дії (Manner), кожна з яких має постулати, що забезпечують регулювання поведінки співрозмовників. Максима кількості полягає в тому, що повідомляють стільки інформації, скільки потрібно у певній ситуації: «Повідомляй не менше і не більше інформації, ніж необхідно». Максима якості передбачає презумпцію достовірності інформації, тобто істинність висловлення, неможливість надання неправдивої інформації: «Не говори того, для чого не маєш достатніх підстав». Максима відношення зводиться до дотримання співрозмовниками теми розмови, важливості повідомлення в конкретних умовах спілкування: «Не відхиляйся від теми, будь релевантним, тобто говори по суті». Відповідно до максими способу дії висловлення мовця мають бути чіткими, організованими, лаконічними та послідовними: «Висловлюйся чітко, уникай незрозумілих висловів, уникай неоднозначності, будь лаконічним, організованим» [2, с. 222–223]. Названі комунікативні максими не є строгими нормами і правилами, їх можна розглядати як певний орієнтир для ефективного спілкування. Постулати Грайса є загальними рекомендаціями, виконання яких спрямовує процес комунікації у бажаний для мовця напрямок.

Висловлюючи прохання про дозвіл, мовець хоче отримати позитивну відповідь, а отже прагне до комунікативного співробітництва, максимально дотримується усіх максимумів принципу кооперації. Напр.: – *Добрий день, – тихо промовила Ліна. – Можна зайти? – Сідай, – промовила Нонна (О. Василюк); – Товаришу голово колективу імені товариша Посулька! Щоб не вийшло мітингу, дозвольте мені маленьке переднє слово (М. Куліш)*. Як бачимо, прохаючи дозволу, мовці повідомляють оптимальну кількість інформації для кожної окремої ситуації спілкування, мають достатні підстави для висловлення своїх намірів (адже зазвичай дійсно прагнуть отримати дозвіл співрозмовника), їхні повідомлення є релевантними у відповідних обставинах, організованими та лаконічними. У запиті дозволу мовці інтуїтивно або свідомо дотримуються максимумів кількості, якості, відношення та способу дії, максимально реалізуючи принцип кооперації задля досягнення ефективного спілкування й здійснення своїх намірів. Висловлення мовцем дозволу свідчить про ефективну співпрацю між комунікантами, є ознакою кооперативного спілкування і так само, як висловлення прохання про дозвіл, передбачає дотримання максимумів принципу кооперації. Напр.: – *Ірино, Марто, мене звати Лариса Цуд, я із скандального журналу «Гала». Можна інтерв'ю? – запитала жінка. –*

Так, звичайно (О. Василюк); – *Дозвольте децю важливе повідомити. – Прошу, – тихо і трохи збентежено мовила черниця* (Р. Андріяшик).

Однак, як зазначає українська дослідниця Д. Кононова, у реальному спілкуванні існують також комунікативні стратегії недотримання постулатів комунікативного кодексу. Йдеться про демонстративне порушення постулатів; ухиляння як від окремого постулату, так і від принципу кооперації загалом; участь у конфронтативних мовленнєвих жанрах (суперечка, сварка тощо), у яких максими спілкування взагалі не беруться до уваги; зумисне вживання непрямих мовленнєвих актів (іронія, сарказм, натяк тощо) [3, с. 629]. В окремих випадках надання дозволу може відбуватися із порушенням деяких постулатів та максимумів принципу кооперації, напр.: – *Ну, моя дівчинко, – промовив він, бочком впливаючи до вітальні, – тебе, жначиться, можна пгвітати із вдало виконаним завданням? Це дуже тішить. – Мені ваші вітання в бокалі не плескають, – похмуро мовила Парабелла, (...) – як полюбляв висловлюватись мій останній клієнт* (М. Соколян) – порушення максимумів способу дії (неоднозначність, натяк, а не чітка відповідь); [Ромен]: – *А можна мені кілька слів гостям сказати?* [Майка]: – **Про що?** [Ромен]: – *Ну що за цензорський перепит! Просто хочеться на цій міжнародній зустрічі про децю сказати. Можна?* [Майка]: – **Про децю не варто. Ти конкретніше – ти краще про труднощі та про хоби наші скажи – з твоєї спеціальності. Увага, товариші! Товариш Ромен скаже про наші труднощі й хоби** (М. Куліш) – порушення максимумів кількості (надано більше інформації, ніж потрібно було співрозмовникові для отримання дозволу); – *Чи дозволиш, Насте, взяти мені його з собою? – обережно запитав старий. Він знає настрої Насті і не певний, чи та дозволить. (...) – Такий замузаний!* – промовила і цим дала згоду йти з дідом (У. Самчук) – порушення максимумів відношення (відхилення від теми, недоцільність висловлювання). Однак наведені приклади демонструють однакове уявлення мовців про комунікативні цілі один одного та розподіл комунікативних ролей. Тому, незважаючи на недотримання деяких максимумів спілкування, вони досягають комунікативної кооперації.

Якщо комунікант порушує принцип кооперації загалом, виникає протидія (на запит дозволу мовець отримує негативну відповідь – заборону щодо здійснення своїх намірів) і комунікація з кооперативної може перейти у конфліктну. Напр.: – *Можна мені зайти до вас посидіти на хвилинку? – замість одповіді спитав Миколка. – До мене? Тепер? – жახнулась Валя. – Як можна! До мене в кімнату?* (В. Винниченко); – *Надя, ти... Зайти можна? – Ні! – перелякалася. – Я тес... вдома сама, а в мене чоловік тес... ревнивий... Ще подумає...* (Люко Дашвар). Відкритим залишається питання про остаточне формулювання й перелік усіх максимумів і постулатів спілкування. К. Бах зазначає, що в ситуації, коли максимуми не реалізуються, слухач шукає найбільш вдалого варіанту інтерпретації висловлювання мовця. Він пропонує замінити принцип комунікативного співробітництва Грайса на «комунікативне припущення», що звучить так:

«Коли люди спілкуються, можливо, що вони роблять це із комунікативною інтенцією, яку можна розпізнати [7, с. 124–162]. Л. Хорн запропонував замість чотирьох максим дві: Qпринцип, який полягає у збереженні інформативності висловлення («Говори стільки інформації, скільки можеш»), та Rпринцип, що мінімізує висловлення («Говори стільки, скільки потрібно») [9, с. 3–28].

Окрім максим якості, кількості, відношення і способу дії, Г. Грайс не виключав існування інших постулатів (естетичних, соціальних чи моральних), яких теж дотримуються учасники діалогу, наприклад «Будь ввічливим» [2, с. 223]. Його ідеї розвинув британський лінгвіст Джефрі Ліч, який сформулював і описав принцип ввічливості як прагматичний фактор, що регулює процес спілкування. Він зазначав, що принцип ввічливості має більшу вагу в регулюванні комунікації, ніж принцип кооперації, адже підтримує соціальну рівновагу, дружні стосунки між мовцями [10, с. 82].

В основі принципу ввічливості лежить повага до особистості співрозмовника, врахування його інтересів, бажань і думок, гармонізація взаємостосунків та запобігання конфліктним ситуаціям. Ввічливість є однією з умов успішності комунікативної ситуації дозволу, стратегією, до якої вдається мовець для досягнення комунікативного наміру – отримання дозволу на певні дії. Чим ввічливіше співрозмовник просить дозволу, тим більше має шансів отримати його. Тому дотримання мовцем принципу ввічливості у вираженні своїх намірів має особливе значення у проханні про дозвіл. Напр.: – *Доброї ночі, – мовив украї ввічливо. – У вас тут не зачинено... Дозвольте переночувати? (...)* – *Проходь, – почув голос Софії (Люко Дашвар); – А як воно там? Чи не міг би і я заглянути на ті ваші збори? (...)* – *Певно, що можете, – відповів він. – Це дуже важливі збори. Навіть дуже важливі (У. Самчук); – Я перепрошую, чи можна чути пані Ясінську? – спитав у слухавці діловий жіночий голос з відчутним акцентом. (...)* – *Так, це я... я слухаю... (Г. Тарасюк).*

Отже, керуючись принципами кооперації та ввічливості у комунікативній ситуації дозволу, мовці значно збільшують шанси на ефективну співпрацю і досягнення мети спілкування. В українському діалогічному мовленні поширеними є ситуації, коли ввічливість є передумовою виникнення висловлення прохання про дозвіл. У такому випадку метою мовця є не отримання дозволу (як у прикладі 1), а демонстрація своєї тактовної поведінки і ввічливого ставлення до співрозмовника (приклад 2). Пор.: (1) «запит дозволу – дозвіл» – *Дозвольте запитання. – Будь ласка, слухаю вас (розм.);* (2) «запит дозволу, питання – відповідь» – *Дозвольте запитати, чи могли б ви переглянути реферат сьогодні? – На жаль, сьогодні не зможу (розм.).* Якщо висловлення запиту дозволу зумовлене лише мовленнєвим етикетом (відсутня інтенція – отримати дозвіл), то нівелюється його основна функція – спонукати співрозмовника до надання дозволу, а висловлення дозволу не есплікується. У стандартних ситуаціях мовленнєвого етикету, таких як запрошення, знайомство, побажання, привітання та інших

функціонують етикетні форми запиту дозволу. Наприклад, семантика запиту дозволу представлена у формулах вираження:

– **знайомства**: – *На жаль, не маю честі бути з вами знайомим. – Дозвольте представитися – отець Василь* (Д. Білий);

– **запитання**: – *А що я роблю, **дозволь запитати?** – Метушишся* (Р. Андріяшик);

– **нагадування**: – *Але ж, професоре Отава, – змінившим голосом сказав Шнурре, – якщо забули ви, то, **дозвольте, нагадаю** вам я. Йдеться про працю вашого життя* (П. Загребельний);

– **привітання**: – *Насамперед **дозволь привітати** тебе з успіхом справді небуденним, особливо для українського митця, – із премією Фундації Мистецтв від Nestle, якою була відзначена твоя персональна виставка (...)* (О. Забужко);

– **висловлення власної думки**: – *Панове, **дозвольте мені висловити свої міркування** відносно деяких обставин нашої подорожі (...)* (Д. Білий); – *Але чому ж? **Дозвольте зауважити**, що це... У ваших руках – найвища влада... – Влада не завжди спрямовується так, як це може видаватися сторонньому оку* (П. Загребельний).

Грунтовною роботою з дослідження категорії ввічливості також є монографія «Politeness: Some universals in language usage» П. Браун і С. Левінсона. У ній ввічливість розглядають як захист «обличчя» – універсальне поняття, що відображає своєрідний соціальний імідж, у збереженні якого зацікавлений кожен член соціуму [8, с. 46]. Мовець вперше вступає у комунікацію з певним співрозмовником зі своїми очікуваннями щодо того, як буде вестися «робота з обличчям». У процесі комунікації «обличчя» співрозмовників змінюються ними спільно і цей процес триває доти, доки підтримується їх спілкування [4, с. 55]. П. Браун і С. Левінсон виокремлюють такі типи стратегій ввічливості: 1) стратегія мінімізації загрози обличчю слухача; 2) непряма стратегія уникнення актів, що загрожують обличчю співрозмовника за допомогою натяків й імплікацій; 3) стратегія позитивної ввічливості, що полягає у визнанні бажання слухача на пошану його обличчя, а також підтвердженні дружності та взаємності стосунків співрозмовників; 4) стратегія негативної ввічливості, що визнає обличчя адресата, але враховує, що на це обличчя існує певний тиск, що загрожує його свободі [8, с. 131]. Позитивна ввічливість пов'язана зі зменшенням загрози позитивному обличчю адресата, з мовленнєвою реалізацією єдності мовців, а негативна – зі зменшенням загрози негативному обличчю, самозбереженням адресата й униканням конфліктних ситуацій. У комунікативній ситуації дозволу учасники спілкування зацікавлені у збереженні обличчя співрозмовника і досягають взаєморозуміння, використовуючи стратегію позитивної ввічливості.

Принцип ввічливості включає шість максим. Це максима такту: «Дотримуйся інтересів іншого, не втручайся в його особисте життя!», максима великодушності: «Бери на себе всі зусилля, роби мінімум вигоди

для себе!», максима схвалення: «Не критикуй інших, найбільше схвалою інших!», максима скромності: «Відхилий від себе похвалу!», максима згоди: «Уникай заперечень! Прагни до згоди!», максима симпатії: «Висловлюй доброзичливість!» [10]. Наведені максими мають відносний характер, можуть не узгоджуватися і навіть заперечувати інші максими у конкретній ситуації. Напр.: 1) – *Любий мій Іване, якби я тебе кохала... не як свояка... лиш як мужчину?.. – Так не можна, прошу пані* (О. Турянський); 2) – *У мене тут питання виникли. – Питання, кажеш... Це добре. Але питання будуть потім. Сідай, їдемо* (В. Єшкілев). У першому прикладі, даючи відповідь, мовець дотримується максимум скромності і симпатії, але порушує максимум згоди, у другому – не дозволяє співрозмовникові висловити свої питання, не реалізує максими згоди та великодушності, але керується максимами схвалення та симпатії. Відносність поняття ввічливості проявляється також у комунікативному контексті: висловлення, що є ввічливими в одній ситуації, можуть бути недоречними і неввічливими в іншій.

Принципи кооперації та ввічливості як складники успішної комунікації знаходять своє відображення у комунікативній ситуації дозволу. Висловлюючи прохання про дозвіл та дозвіл, комуніканти виявляють прагнення до комунікативної співпраці, ввічливого висловлення своїх намірів, що є визначальним фактором для успішної реалізації їхніх інтенцій.

Дослідження інших умов успішної реалізації комунікативної ситуації дозволу може слугувати перспективою подальших наукових розвідок.

Література

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Бацевич Ф. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Грайс Г. Логика и речевое общение / Г. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. – М. : Прогресс, 1985. – С. 217–237.
3. Кононова Д. Застосування комунікативних законів та правил спілкування у ситуації реалізації причиново-наслідкових зв'язків / Д. Кононова // Мова і культура. – 2015. – Вип. 18. – Том I (176) – С. 628–633.
4. Малая О. Теорія «обличчя» як методологічне підґрунтя дослідження реалізації стратегій ввічливості та неввічливості у німецькомовному інтернет-дискурсі / О. Малая // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2011. – № 973. – С. 51–56.
5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навчальний посібник [для студ. і викл. вищ. навч. закл.] / Радевич-Винницький Я. – К. : Знання, 2006. – 291 с.
6. Формановская Н. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход / Формановская Н. – М. : Русский язык, 2002. – 216 с.

7. Bach K. Conversational implicature / Bach K. – Mind and Language, 9, 1994. – P. 124–162.
8. Brown P. Politeness : Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
9. Horn L. Implicature / L. Horn // Handbook of Pragmatics / ed. by G. Ward, L. Horn. – Oxford, 2004. – P. 3–28.
10. Leech G. Principles of Pragmatics / Leech G. – L. ; N.Y. : Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p.

References

1. Batsevych F. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky : pidruchnyk [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / Batsevych F. – K. : Akademiia, 2004. – 344 s.
2. Lohyka y rechevoe obshchenye / H. Hrais // Nove v zarubezhnoi lnhvystyke. – Vyp. 16. – M. : Prohress, 1985. – S. 217–237.
3. Kononova D. Zastosuvannia komunikatyvnykh zakoniv ta pravyl spilkuvannia u sytuatsii realizatsii prychnovo naslidkovykh zviazkiv / D. Kononova // Mova i kultura. – 2015. – Vyp. 18. – Tom I (176) – S. 628–633.
4. Malaia O. Teoriia «oblychchia» yak metodolohichne pidgruntia doslidzhennia realizatsii stratehii vvichlyvosti ta nevvichlyvosti u nimetskomovnomu internet-dyskursi / O. Malaia // Visnyk Kharkiv. nats. un-tu imeni V.N. Karazina. – 2011. – № 973. – S. 51–56.
5. Radevych-Vynnytskyi Ia. Etyket i kultura spilkuvannia : navch. posib. [dlia stud. i vykl. vyshch. navch. zakl.] / Radevych-Vynnytskyi Ia. – K. : Znannia, 2006. – 291 s.
6. Formanovskaia N. Rechevoe obshchenye : kommunykativno-prahmatycheskyi podkhod / Formanovskaia N. – M. : Russkyi yazyk, 2002. – 216 s.
7. Bach K. Conversational implicature / Bach K. – Mind and Language, 9, 1994. – P. 124–162.
8. Brown P. Politeness : Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
9. Horn L. Implicature / L. Horn // Handbook of Pragmatics / ed. by G. Ward, L. Horn. – Oxford, 2004. – P. 3–28.
10. Leech G. Principles of Pragmatics / Leech G. – L. ; N.Y. : Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
заступником директора Інституту
мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
Бріциним Віктором Михайловичем*

Стаття надійшла до редакції 19 серпня 2016 року